

УДК 342.9:34.021(477)

DOI 10.36.030/2664-3618-2021-1-76-86

Наталія Плахотнюк,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри державознавства і права,

Національна академія державного управління при Президентові України

<http://orcid.org/0000-0002-8442-1149>

Ірина Криворучко,

кандидат наук з державного управління,

науковий співробітник відділу організації фундаментальних

та прикладних досліджень Інституту експертно-аналітичних та наукових досліджень,

Національна академія державного управління при Президентові України

<http://orcid.org/0000-0002-0149-8512>

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВТІЛЕННЯ В УКРАЇНІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ПРОЦЕДУРІ

У статті розглянуто втілення в адміністративній процедурі принципу верховенства права, що потребує теоретичного осмислення його сутності з метою забезпечення відповідності правозастосовної діяльності адміністративних органів вимогам цього принципу, визначеним як у міжнародних, так і у вітчизняних нормативно-правових актах.

Зазначено, що принцип верховенства права, в основу якого покладено розмаїття наукових підходів та формальних визначень, при переході зі стану визнання у стан дії адміністративних органів неминуче потребуватиме чіткого визначення його сутності та критеріїв оцінки втілення адміністративними органами при здійсненні адміністративної процедури, що і є метою цієї статті.

Обґрунтовано, що формування уявлення про сутність принципу верховенства права в адміністративній процедурі має базуватися на міжнародних, вироблених ООН, Радою Європи, Європейським судом з прав людини, Європейським Союзом, та національних, сформульованих у позиціях Конституційного Суду України, стандартах. Водночас деталізація в Законі України «Про адміністративну процедуру» (станом на 16 березня 2021 року підготовленого до другого читання) принципу верховенства права через віднесення до його елементів принципів законності та юридичної визначеності, не повною мірою узгоджується з цими стандартами. Одним із шляхів вирішення цієї невідповідності є визначення критеріїв оцінки втілення принципу верховенства права в адміністративній процедурі.

Акцентовано увагу на тому, що універсальність та загальність принципу верховенства права не дає змоги на законодавчому рівні визначити всі його вимоги до адміністративних органів та всі можливості, що надаються ним особі у адміністративній процедурі. Оцінка втілення принципу верховенства права має здійснюватися за сукупністю критеріїв, запропонованих як Венеційською комісією, так і сформульованих у позиціях Конституційного Суду України, а напрацювання засобів втілення принципу верховенства права у правотворчу та правозастосовну діяльність має стати перспективою подальших наукових розвідок.

Ключові слова: адміністративна процедура; адміністративний орган; законність; критерії оцінки; принцип верховенства права; юридична визначеність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Необхідність та доцільність втілення Україною принципу верховенства права зумовлюється як її внутрішніми конституційними засадами, так і участю в діяльності таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Рада Європи (РЄ), а також наміром набуття членства у Європейському Союзі (ЄС). Однак цей принцип недостатньо за-

кріпити навіть на конституційному рівні. Його втілення, незважаючи на те, що він висуває вимоги до всіх осіб, все ж більше пов'язано з функціонуванням інституцій держави, для яких він має стати визначальною цінністю та які здатні його гарантувати. Без сумніву, до таких державних інституцій передусім належать суди. Однак, як зазначається в Декларації, прийнятій резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 8 вересня 2012 р., глави держав, глави урядів та глави делегацій ви-

словлюють «...прихильність ефективному, справедливому, недискримінаційному та рівноправному наданню державних послуг, пов'язаних з верховенством права...» (Declaration of the High-level Meeting, 2012).

Оскільки надання державних послуг опосередковується і адміністративною процедурою як діяльністю, спрямованою на реалізацію адміністративними органами (органами виконавчої влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами та іншими особами, уповноваженими на реалізацію завдань держави) прав, свобод, інтересів та виконання обов'язків особами, то принцип верховенства права стає основоположним під час здійснення цієї процедури. Водночас на сьогодні принцип верховенства права серед формально закріплених принципів адміністративної процедури у ч. 2 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) (Кодекс адміністративного судочинства, 2017) відсутній. Але як у проектах Адміністративно-процедурного кодексу України (Проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2001; проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2008; Проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2012), так і в проекті Закону України «Про адміністративну процедуру», підготовленому до другого читання у Верховній Раді України (далі – Закон про адміністративну процедуру) (Проект Закону, 2021), саме з нього розпочинається перелік принципів адміністративної процедури.

Акцентування уваги на визначенні та втіленні принципу верховенства права в адміністративній процедурі зумовлене також положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, в якій цей принцип є ключовим серед тих, на якому вона базується. Згідно з положеннями Угоди Україна позиціонує себе як держава, що віддана цінностям ідеї верховенства права, і як сторона Угоди бере на себе зобов'язання «посилувати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права...», визнає, що повага до принципу верховенства права є основою формування внутрішньої та зовнішньої політики Сторін та одним з основних елементів та одним з головних принципів цієї Угоди, а також однією з цілей політичного діалогу (Угода про асоціацію, 2014).

Такі положення Угоди зумовлені критеріями, досягнення яких є умовою членства в ЄС, що формулюються так: «членство вимагає, щоб країна-кандидат досягла стабільності інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу захисту меншин, існування функціонуючої ринкової економіки, а також

здатність справлятися з конкурентним тиском і ринковими силами в рамках Союзу» (Presidency conclusions, 1993). Вимога досягнення стабільності інституцій, що гарантують верховенство права, стосується оцінки передусім правозастосовної діяльності адміністративних органів у їх відносинах з особами, тобто здійснення ними адміністративної процедури.

Зважаючи на це розуміння сутності принципу верховенства права сприятиме його втіленню в діяльності адміністративних органів у процесі здійснення ними правореалізації, формуванню нового стилю поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у відносинах з фізичними та юридичними особами, що базується на визнанні його цінності, а також забезпеченню дотримання його вимог.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин. Серед дослідників принципу верховенства права слід виділити В. Авер'янова, А. Пухтецьку, С. Погребняка, Т. Багрій. У наукових дослідженнях цих авторів звертає на себе увагу те, що одні з них розглядають цей принцип як цілісний, інші – як сукупність складових, елементів або інших принципів. Підходи цих науковців спостерігаються і при характеристиці вказаного принципу як принципу адміністративної процедури, що здійснювалася такими дослідниками, як О. Соловйова, В. Тимошук, Є. Чернетченко. Частина із цих дослідників характеризує сутність цього принципу в контексті його дії (О. Соловйова, Є. Чернетченко), інші ж навпаки, акцентують увагу на визнанні його основних ідей (А. Пухтецька, В. Тимошук). Відповідно маючи у своїй основі розмаїття наукових підходів та формальних визначень, цей принцип при переході його зі стану визнання у стан дії неминуче потребуватиме чіткого визначення його сутності та критеріїв оцінки втілення. І, передусім, це стосуватиметься тієї частини діяльності адміністративних органів, що безпосередньо стосується її відносин з особою, насамперед людиною і громадянином.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності принципу верховенства права та визначенні критеріїв, на відповідність яким має здійснюватися оцінка діяльності адміністративних органів при виконанні ними адміністративної процедури.

Виклад основного матеріалу. Будучи ідеєю та вимогою до адміністративних органів забезпечити пріоритет прав і свобод людини і громадянина, дотримуючись справедливості при прийнятті адміністративного акта, принцип верховенства права базується як на його конституційному визнанні в Україні, так і на конституційній вимозі

забезпечити його дію у відносинах між державою та суспільством.

На законодавчому рівні в Україні принцип верховенства права вперше було розкрито у Кодексі адміністративного судочинства (КАС) України в редакції від 6 липня 2005 р., відповідно до ч. 1 ст. 8 якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Кодекс адміністративного судочинства, 2005). Однак адміністративне судочинство не охоплює діяльність адміністративних органів щодо здійснення адміністративної процедури, і тому формалізований у КАС України принцип верховенства права стосується судової, а не адміністративної діяльності.

У теоретичних розробках щодо впливу цього принципу на адміністративну процедуру існують такі підходи. Є. Чернетченко визначає його як основний принцип діяльності, що полягає: 1) в орієнтації адміністративної діяльності органів публічної адміністрації на здійснення прав і свобод людини і громадянина, збільшення частини адміністративних послуг, що надаються населенню; 2) в постійному і неухильному здійсненні і захисті прав і свобод людини в процесі реалізації повноважень, що надаються органам публічної адміністрації (Сотношение принципів, 2013, с. 290).

О. Соловійова відстоює позицію про включення під час реалізації адміністративної процедури не лише вимог щодо цього принципу, передбачених законодавством, а й норм моралі, традицій, звичаїв тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені його історично досягнутим культурним рівнем, відповідно вказуючи на те, що «при вирішенні конкретної адміністративної справи публічна адміністрація повинна розглядати право не як закон чи систему нормативно-правових актів, а як втілення справедливості» (Принципи адміністративної процедури, 2011, с. 150).

На системному характері цього принципу в адміністративній процедурі акцентує увагу В. Тимошук, зазначаючи, що: 1) принцип верховенства права належить до конституційних і означає пріоритет прав і свобод людини, справедливості, гуманізму у діяльності публічної адміністрації; 2) для цього принципу «...слід чітко розмежовувати такі дві категорії, як «закон» і «право», адже навіть закон може бути неправовим за процедурою його прийняття або за своїм змістом»; 3) принцип верховенства права зобов'язує адміністративний орган не сліпо виконувати вимоги нормативного акта, а зважати на відповідність цього акта вищим за юридичною силою нормам права (Адміністративна процедура, 2003, с. 32).

Слід зазначити, що в європейських країнах, де адміністративна процедура регулюється спе-

ціальним законом, принцип верховенства права в останніх не закріплюється. Його розуміння службовцями адміністративних органів формується на основі договорів про створення ЄС, резолюцій та рекомендацій органів РЄ та інших нормативно-правових документів міжнародного, наднаціонального та національного рівнів.

У проектах Адміністративно-процедурного кодексу принцип верховенства права був сформульований у розумінні: а) людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; б) рішення адміністративного органу в адміністративній справі повинне бути справедливим (Проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2001; проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2008; проект Адміністративно-процедурного кодексу, 2012). Щодо такого формулювання змісту цього принципу, А. Пухтецькою була висловлена пропозиція про доцільність «...додатково врахувати й інші вимоги щодо дотримання принципу верховенства права..., а саме щодо передбачуваності законів та дій органів державної влади», зважаючи на практику ЄСПЛ (Європейські принципи, 2014, с. 101–102).

У п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону про адміністративну процедуру принцип верховенства права сформульований як «верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності», а п. 2 цієї частини статті як окремий називає принцип законності. Сутність цих принципів розкривається окремими статтями цього Закону: у ст. 5 ідеться про сутність принципу верховенства права у формулюванні: «адміністративний орган при здійсненні адміністративного провадження керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а у ст. 6 – про сутність принципу законності. Через це виникає колізія, що створить проблеми в процесі реалізації норм цього Закону. І не лише в процесі реалізації адміністративної процедури, а й інших процедур діяльності адміністративних органів (нормотворчої, кадрових, організаційних, планування, контролю), оскільки Закон про адміністративну процедуру в ч. 2 ст. 4 встановлює, що принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів. Колізія зумовлена тим, що для адміністративної процедури принципово важливим є саме втілення адміністративними органами принципу верховенства права, тоді як для інших процедур таким стає принцип законності.

Відповідно першим суттєвим елементом змісту принципу верховенства права в адміністративній процедурі, зважаючи на положення ч. 1 ст. 22 та п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України є забезпечення адміністративними органами пріоритету прав і свобод людини. При цьому вказані права і свободи, будучи визначені Конституцією і законами України, мають оцінюватися як такі, що стали втіленням справедливості та правової рівності (Конституційно-правові принципи, 2016, с. 35).

Вирішуючи питання доцільності законодавчого включення до принципу верховенства таких елементів, як законність та юридична визначеність, слід спинитися на еволюції принципу верховенства права як у європейських країнах, так і у вітчизняних правових позиціях.

Еволюція принципу верховенства права в європейських країнах детально показана в доповіді Венеційської комісії «Верховенство права»/«Мірило правовладдя» 2011 р., у якій запропоновано незалежно від правової системи країн у сучасних умовах їх розвитку елементами цього принципу вважати: законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; юридичну визначеність; заборону свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; дотримання прав людини; заборону дискримінації та рівність перед законом (Верховенство права, 2011).

У Законі про адміністративну процедуру принцип верховенства права включив із цих елементів лише два: законність та юридичну визначеність. Натомість інші елементи цього принципу знайшли втілення в інших, передбачених ст. 4 цього Закону, принципах адміністративної процедури. Зокрема, заборона

свавілля втілена в принципах обґрунтованості та визначеності, безсторонності (неупередженості) адміністративного органу, добросовісності і розсудливості; доступ до правосуддя – в принципі гарантування ефективних засобів правового захисту; дотримання прав людини – в принципах пропорційності, відкритості, ефективності, своєчасності та розумного строку, презумпції правомірності дій та вимог особи, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, офіційності; заборона дискримінації та рівність перед законом – у принципі рівності перед законом.

Вітчизняні правові позиції щодо суті принципу верховенства, так само відрізнялися. І їх еволюцію, в тому числі щодо виокремлення елементів цього принципу, можна спостерігати в рішеннях Конституційного Суду України (КСУ) (Верховенство права) (табл. 1).

Таблиця 1. Підходи КСУ до визначення принципу верховенства права

Рішення КСУ	Зміст (елементи) принципу верховенства права
Рішення КСУ від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 (абзаци другий, чотирнадцятий підпункту 4.1 пункту 4-ї мотивувальної частини)	Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо... Верховенство права, ...передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу
Рішення КСУ від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5-ї мотивувальної частини)	Елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми...
Рішення КСУ від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3-ї мотивувальної частини)	Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності...
Рішення від 8 грудня 2011 р. № 16-рп/2011 (абзац четвертий пункту 5-ї мотивувальної частини)	Верховенства права ... зокрема ...таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону
Рішення КСУ від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 (абзац третій підпункту 2.2 пункту 2-ї мотивувальної частини)	Одним із елементів верховенства права є принцип пропорційності...
Рішення КСУ від 31 березня 2015 р. № 1-рп/2015 (речення друге абзацу першого підпункту 2.1 пункту 2-ї мотивувальної частини)	Складовими принципу верховенства права є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність...
Рішення Великої палати КСУ від 21 грудня 2017 р. № 3-р/2017 (абзац другий підпункту 2.5 пункту 2-ї мотивувальної частини)	Згідно із принципом правової визначеності як одним із елементів принципу верховенства права...
Рішення Великої палати КСУ від 11 жовтня 2018 р. № 7-р/2018 (абзац другий підпункту 2.3 пункту 2-ї мотивувальної частини)	...Принцип юридичної визначеності як один із елементів верховенства права...
Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 6 червня 2019 р. № 3-р/2019 (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3-ї мотивувальної частини)	Принцип юридичної визначеності як складова конституційного принципу верховенства права...
Рішення КСУ (Велика палата) від 20 червня 2019 р. № 6-р/2019 (абзац четвертий пункту 4-ї мотивувальної частини).	Верховенство права ...необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду.
Рішення КСУ (Велика палата) від 23 січня 2020 р. № 1-р/2020 (абзац сьомий підпункту 4.2 пункту 4-ї мотивувальної частини)	...законні очікування як складова принципу верховенства права є одним із основних критеріїв конституційної оцінки норм права
Рішення КСУ (Другий сенат) від 18 червня 2020 р. № 5-р(II)/2020 (абзац перший підпункту 2.1 пункту 2-ї мотивувальної частини)	Українська формула правовладдя ...є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє»

Відповідно, розкриваючи структуру принципу верховенства права, КСУ послуговується трьома позначеннями: елементи, складові та складники або ж просто характеризує зміст цього принципу. Останнє стосується першого рішення КСУ, на основі якого можна зробити висновок, що верховенство права – об'єднана якість, що відповідає ідеології справедливості та ідеї права, система права, що включає законодавство та інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства, а також передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободі (Рішення КСУ, 2004).

Як елементи КСУ розглядає виключно принципи, серед яких принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, пропорційності та юридичної визначеності. До складових принципу верховенства права КСУ відносить ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону, правову передбачуваність та правову визначеність, принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду; законні очікування. А щодо складників, то першим з них називається «верховенство права в Україні визнається», а другим – «верховенство права в Україні діє».

Таким чином, лише два елементи/складові принципу верховенства права повторюються в рішеннях КСУ. Ідеться про принцип правової визначеності та принцип юридичної визначеності. Саме останній відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону про адміністративну процедуру називається як окремий елемент принципу верховенства права в адміністративній процедурі.

Слід зазначити, що в рішеннях КСУ принцип юридичної визначеності як елемент/складова принципу верховенства права приходить на зміну таким термінам, як визначеність та правова визначеність (Верховенство права, 2011) (табл. 2).

Таблиця 2. Поняття «визначеність» та «правова визначеність» в рішеннях КСУ

Термін	Рішення КСУ	Формулювання/поняття
Визначеність	Рішення КСУ від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005	Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини)
Правова визначеність	Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005	...правова передбачуваність та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набути ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010	Принцип правової визначеності означає, що «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, установлених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини)
	Рішення Великої палати КСУ від 20 грудня 2017 р. № 2-р/2017	Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (абзац шостий пункту 2.1 мотивувальної частини)
	Рішення Великої палати КСУ від 21 грудня 2017 р. № 3-р/2017	Згідно із принципом правової визначеності як одним із елементів принципу верховенства права обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, зокрема за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження (абзац другий підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини)
	Рішення Великої палати КСУ від 27 лютого 2018 р. № 1-р/2018	Принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини (абзац дев'ятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини)

Закладаючи основу принципу юридичної визначеності (Верховенство права, 2011) (табл. 3), принцип правової визначеності позиціонується як право або ж як вимога. У значенні права він стосується права особи (учасника відповідних правовідносин) завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, а саме, що набути нею на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде нею реалізовано. Як вимога, в тому числі і до адміністративних органів, принцип зобов'язує їх до: 1) чіткості, зрозумілості й однозначності, зокрема передбачуваності (прогнозованості) та стабільності для забезпечення стабільного правового-

го становища людини, формулювання правових норм; 2) забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються обмеження основних прав людини та громадянина.

зрозумілих норм. Це в тому числі забезпечує його (індивіда – прим. авт.) адаптацію як суб'єкта правозастосування до нормативних умов правової дійсності та його впевненість у своєму правовому становищі, а також захист від свавільного

втручання з боку держави у сферу його прав та зумовлює однакове застосування норми права, недопущення можливостей для її довільного трактування.

Сукупність вимог принципу юридичної визначеності втілюється:

1) у складових принципі юридичної визначеності, що в рішеннях КСУ визначаються, як: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність чинного законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування)/(легітимні очікування);

2) у складових елементах, якими є принцип передбачуваності приписів права та принцип правомірних (легітимних) очікувань.

Порівняння сформульованих понять принципів правової визначеності та юридичної визначеності як елементів/складових верховенства права свідчить, що вони, по суті, визначають одні й ті самі права/можливості та вимоги. Водночас суттєвою відмінністю принципу правової визначеності є та, що він встановлює вимоги, в тому числі і до адміністративних органів, при здійсненні ними як правотворчості, так і правозастосування. Натомість, формулюючи поняття юридичної визначеності, КСУ більшою мірою акцентує увагу на наданні індивіду/особі права/можливості легітимного

Таблиця 3. Поняття юридичної визначеності в рішеннях КСУ

Термін	Рішення КСУ	Формулювання/структура
Юридична визначеність	Рішення Великої палати КСУ від 11 жовтня 2018 р. № 7-р/2018	Принцип юридичної визначеності ...не виключає визнання за органом публічної влади певних дискреційних повноважень у прийнятті рішень, однак у такому випадку має існувати механізм запобігання зловживанню ними (абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ (Велика палата) від 6 червня 2019 р. № 3-р/2019	Юридична визначеність дає можливість учасникам суспільних відносин завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх легітимних очікуваннях (legitimate expectations), ... (абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини). принцип юридичної визначеності... є сукупністю вимог до організації та функціонування системи права, процесів правотворчості та правозастосування у спосіб, який забезпечував би стабільність юридичного становища індивіда (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ (Велика палата) від 20 червня 2019 р. № 6-р/2019	Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування) (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини). В аспекті статті 8 Конституції України юридична визначеність означає несуперечливість такого регулювання та недопустимість його зміни з порушенням засадничих принципів права (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ (Велика палата) від 23 січня 2020 р. № 1-р/2020	Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (легітимні очікування) (абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ (Велика палата) від 11 червня 2020 р. № 7-р/2020	Юридична визначеність обумовлює однакове застосування норми права, недопущення можливостей для її довільного трактування. Юридична визначеність норми права є ключовою умовою забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом (абзаци перший, другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини)
	Рішення КСУ (Другий сенат) від 18 червня 2020 р. № 5-р(II)/2020	Одним зі складових елементів загального принципу юридичної визначеності є вимога (як принцип) передбачності приписів права (речення друге абзацу першого, речення перше абзацу другого підпункту 2.1.1 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини). Складовим елементом загального принципу юридичної визначеності як вимоги верховенства права (правовладдя) також є принцип правомірних (легітимних) очікувань... (речення перше підпункту 2.1.2 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини)

Положення рішень КСУ дають змогу розуміти принцип юридичної визначеності як сукупність вимог до організації та функціонування системи права, процесів правотворчості та правозастосування у спосіб, який забезпечував би стабільність юридичного становища індивіда, що досягається лише шляхом законодавчого закріплення якісних,

очікування та розраховувати на розумну і передбачувану стабільність норм і їх застосування.

Щодо третього, названого у п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» елемента принципу верховенства права – законності, то на нерозривності їх зв'язку свого часу акцентував увагу Є. Чернетченко. Науковець за-

значав, що цей зв'язок проявляється ось у чому: 1) об'єднанні вказаних принципів у конструкцію «правозаконність»; 2) розгляді повноважень посадових осіб органів публічної адміністрації як «правообов'язку»; 3) реалізації в правозастосовній діяльності посадових осіб органів публічної адміністрації принципу «те, що прямо не дозволено законом – заборонено», а фізичних та юридичних осіб – «дозволено все, що прямо не заборонено законом»; 4) визначенні повноважень органів публічної адміністрації на рівні закону, а не підзаконних нормативних актів; 5) неможливості органів публічної адміністрації визначити власні повноваження, встановлювати їх для підлеглих їм органів; 6) забороні посадовим особам публічної адміністрації посилалися на відомчі нормативні акти при прийнятті рішень, що стосуються фізичних і юридичних осіб (Соотношение принципов, 2013, с. 291–292). Натомість Т. Багрій співвідносить ці принципи як загальне та одиничне (Принцип верховенства права, 2014, с. 166–167).

Безумовно, як конституційно-правові принципи верховенства права і законність при здійсненні адміністративної процедури взаємопов'язані. Однак між ними є суттєва відмінність щодо впливу на елементи адміністративної процедури. Якщо верховенство права орієнтовано на забезпечення статусу особи, передусім людини в цій процедурі, то законність – на обмеження дій адміністративних органів.

Відповідно сутнісним наповненням в адміністративній процедурі принципу законності є її здійснення виключно в межах конституційних, законодавчих та підзаконних норм, прийнятих згідно із Конституцією та законами України, а також з дотриманням висновків про застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду. Це стосується як жорстких, так і дискреційних повноважень. Щодо останніх Закон про адміністративну процедуру встановлює додаткові критерії оцінки законності їх здійснення. Суттєвою вимогою принципу законності до адміністративних органів, що безпосередньо сприятиме втіленню верховенства права, є поновлення ними за власною ініціативою протягом розумного строку з дня виявлення порушеного права, свободи чи законного інтересу, не чекаючи подання скарги чи пред'явлення позову та запобігаючи повторенню порушення в майбутньому.

На нашу думку, в разі виникнення суперечності між вимогами принципу верховенства права та принципу законності адміністративний орган у своїй діяльності має керуватися принципом верховенства права як безпосередньо, так і ґрунтуючи свою діяльність на інших принципах ад-

міністративної процедури. З метою розв'язання в тому числі і цієї суперечності постає необхідність вироблення в Україні критеріїв оцінки втілення адміністративними органами принципу верховенства права, що може бути здійснено двома шляхами: 1) через застосування критеріїв, розроблених Венеційською комісією та схвалених інституціями РЄ; 2) через визначення власних критеріїв.

Оцінка втілення принципу верховенства права загалом у країнах РЄ здійснюється відповідно до опитувальника Венеційської комісії (Контрольний список, 2016) (табл. 4). Як член РЄ Україна може його застосовувати, однак критерії, визначені цим опитувальником, суттєво відрізняються за тими критеріями, що впливають з рішень КСУ (табл. 4).

Зважаючи на універсальність та загальність принципу верховенства права, можна також обрати вітчизняний підхід до оцінки втілення принципу верховенства права в адміністративній процедурі, в основу якого можуть бути покладені три варіанти: 1) здійснювати оцінку лише за критеріями законності та юридичної визначеності; 2) здійснювати оцінку втілення кожного з принципів адміністративної процедури, на основі чого робити висновок про втілення принципу верховенства права; 3) наслідувати критерії, визначені КСУ.

При цьому, на нашу думку, обов'язковими критеріями оцінки втілення принципу верховенства права в ній слід визначити такі елементи цього принципу: законність, рівність та недискримінацію, правову визначеність та запобігання зловживанням. Щодо переліку питань у межах кожного критерію, доцільно послуговуватися тими, що рекомендовані в опитувальнику Венеційської комісії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Принцип верховенства права спрямований на гарантування прав людини і громадянина у відносинах з адміністративними органами. Він встановлює вимоги до адміністративних органів, що обумовлені конституційними положеннями про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Цей принцип також обумовлює вимоги до державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування як основних суб'єктів здійснення адміністративних процедур не допускати порушення прав та свобод людини і громадянина та додержуватися прав та свобод людини і громадянина.

Таблиця 4. Критерії оцінки втілення принципу верховенства права

Відповідно до опитувальника Венеційської комісії		Відповідно до позицій КСУ
Законність	Примат закону	Законність
	дотримання законів	
	співвідношення норм міжнародного та національного права	
	законодавчі повноваження виконавчої влади	
	законодавчі процедури	
	винятки у надзвичайних ситуаціях	
	обов'язок виконання закону	
Правова визначеність	суб'єкти приватного сектору, що виконують державні завдання	Правова визначеність юридична визначеність ясність правової норми розумність та логічність закону недвозначність правової норми правова передбачуваність законні очікування
	Доступність законодавства	
	доступність рішень судів	
	передбачуваність законів	
	стабільність і наступність закону	
	правомірні (легітимні) очікування	
	відсутність зворотної сили	
	принципи <i>nullum crimen sine lege</i> та <i>nulla poena sine lege</i>	
Res judicata		
Запобігання зловживанню (перевищенню) повноважень		
Рівність перед законом і недискримінація	Закріплення принципу	Рівність
	забезпечення недискримінації	
	рівність у законодавстві	
	рівність перед законом	
Доступ до правосуддя/забезпечення основоположних прав	Незалежність та неупередженість	Справедливий суд ефективність забезпечення права на судовий захист
	справедливий суд	
	конституційне правосуддя	
Проблеми забезпечення верховенства права	Корупція та конфлікт інтересів	
	Збирання даних та спостереження	
		Принцип пропорційності
		справедливість
		поділ державної влади
		народний суверенітет
		демократія
		ефективність мети і засобів правового регулювання

Принцип верховенства права за своєю сутністю не може бути зведений до однієї ідеї, вимоги чи можливості. Він стає уособленням основних ідей щодо становища людини в державі та в її відносинах з адміністративними органами. Відповідно це і дає підстави стверджувати, що вказаний принцип має універсальний та системний характер, зумовлений включенням до нього інших принципів або елементів/складових або формулювання його змісту через основну ідею – основоположність прав і свобод людини і громадянина та справедливості. У Законі про адміністративну процедуру цей принцип поєднує три елементи: основоположність прав людини, законність та юридичну визначеність.

Для формування нового стилю поведінки адміністративних органів в адміністративних процедурах якнайширше законодавче закріплення принципу верховенства права не підлягає сумніву. Що ж до оцінки його втілення цими органами в Україні, вони неминуче стикатимуться з двома труднощами: необхідністю співвідносити його з принципом законності та відсутністю в Україні таких, що відповідають європейським, критеріїв оцінки.

Універсальність та загальність принципу верховенства права дає змогу оцінити його втілення в адміністративній процедурі через: оцінку втілення інших принципів адміністративної процедури; застосування критеріїв, розроблених Венеційською комісією; розробку критеріїв, що будуть застосовуватися виключно для його оцінки або ж комплексне застосування критеріїв, розроблених Венеційською комісією та сформульованих у рішеннях КСУ. Нами пропонується такими критеріями визначити законність, юридичну визначеність, рівність та недискримінацію, запобігання зловживанням. А напрацювання засобів втілення принципу верховенства права в правотворчу та правозастосовну діяльність повинно стати перспективою подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

- Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упоряд. В. П. Тимошук. Київ : Факт, 2003. 496 с.
- Багрий Т. Я. Принцип верховенства права як засада розвитку публічного права сучасної України (на матеріалах окремих галузей публічного права) : монографія / за заг. ред. М. Г. Братасюк. Тернопіль : ТНЕУ 2014. 212 с.
- Верховенство права : доп., схвалена Венец. Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 14.03.2021).
- Верховенство права. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997–2020 рр.). URL: <https://csu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 14.03.2021).
- Кодекс адміністративного судочинства України у редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 14.03.2021).
- Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text> (дата звернення: 14.03.2021).
- Контрольный список вопросов для оценки соблюдения верховенства права, принят на 106-м пленарном заседании Венецианской комиссии (Венеция, 11–12 марта 2016 г.), одобрен на Совещании № 1263 Комитета министров Совета Европы на уровне заместителей министров (6–7 сент. 2016 г.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-rus) (дата звернення: 14.03.2021).
- Криворучко І. В. Конституційно-правові принципи адміністративної процедури в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. Вип. 2 (29). С. 33–39.
- Проект Адміністративно-процедурного кодексу України, реєстр. 8413 від 29.12.2001. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=11716 (дата звернення: 14.03.2021).
- Проект Адміністративно-процедурного кодексу України, реєстр. 2789 від 18.07.2008. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33073 (дата звернення: 14.03.2021).
- Проект Адміністративно-процедурного кодексу України, реєстр. 11472 від 03.12.2012. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893 (дата звернення: 14.03.2021).
- Проект Закону про адміністративну процедуру до другого читання від 16.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (дата звернення: 14.03.2021).
- Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. Вид. друге, допрац. і допов. Київ : Логос, 2014. 237 с.
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 5-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 14.03.2021).
- Соловйова О. М. Принципи адміністративної процедури. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2011. Вип. 10. С. 149–155.
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (учинено в м. Брюссель 21 березня 2014 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.03.2021).
- Чернетченко Е. Соотношение принципов верховенства права и законности в административной деятельности органов публичной администрации. *Закон и жизнь*. 2013. № 9 (2). С. 289–292.
- Declaration of the High-level Meeting of the 67th Session of the General Assembly on the rule of law at the national and international levels (A/RES/67/1), 24 September 2012. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/37839_A-RES-67-1.pdf (дата звернення: 14.03.2021).
- Presidency conclusions copenhagen European Council – 21–22 June 1993. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/pdf/cop_en.pdf (дата звернення: 14.03.2021).

References

- Tymoshchuk, V. P. (2003). *Administratyvna protsedura ta administratyvni posluhy. Zarubizhnyi dosvid i propozyzii dlia Ukrainy* [Administrative procedure and administrative services. Foreign experience and proposals for Ukraine]. Kyiv : Fakt [in Ukrainian].
- Bahrii, T. Ia. (2014). *Pryntsyp verkhovenstva prava yak zasada rozvytku publicлноho prava suchasnoi Ukrainy (na materialakh okremykh haluzei publicлноho prava)* [The principle of the rule of law as a basis for the development of public law in modern Ukraine (on the materials of certain branches of public law)]. Ternopil : TNEU [in Ukrainian].
- Verkhovenstvo prava. *Dopovid, skhvalena Venetsiiskoiu Komisiieiu na 86-mu plenarnomu zasidanni (Venetsiia, 25–26 bereznia 2011 roku)*. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

- Verkhovenstvo prava. Kataloh yurydychnykh pozytsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (1997–2020 roky). Retrieved from: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
- Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy u redaktsii Zakonu Ukrainy vid 03.10.2017 № 2147-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text>
- Kontrolnyi spisok voprosov dlia otsenki sobliudeniia verkhovenstva prava priniat na 106-m plenarnom zasedanii Venetsianskoi komissii Venetsiia 11–12 marta 2016 g. odobren na Soveshchanii 1263 Komiteta ministrov Soveta Evropy na urovne zamestitelei ministrov 6–7 sentiabria 2016 g. Retrieved from: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD_2016_007-rus
- Kryvoruchko, I. V. (2016). Konstytutsiino-pravovi pryntsyipy administratyvnoi protsedury v Ukraini [Constitutional and legal principles of administrative procedure in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia* : zb. nauk. pr. Dnipropetrovsk : DRIDU NADU. Vup. 2 (29). P. 33–39 [in Ukrainian].
- Proekt Administratyvno-protsedurnoho kodeksu Ukrainy, reiestr. 8413 vid 29.12.2001. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=11716
- Proekt Administratyvno-protsedurnoho kodeksu Ukrainy, reiestr. 2789 vid 18.07.2008. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33073
- Proekt Administratyvno-protsedurnoho kodeksu Ukrainy, reiestr. 11472 vid 03.12.2012. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893
- Proekt Zakonu pro administratyvnu protseduru do druhoho chytannia vid 16.03.2021. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834
- Pukhtetska, A. A. (2014). Yevropeiski pryntsyipy administratyvnoho prava [European principles of administrative law]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) vid 2 lystopada 2004 roku № 5-rp/2004. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
- Soloviova, O. M. (2011). Pryntsyipy administratyvnoi protsedury [Principles of administrative procedure]. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo universitetu im. V. N. Karazina*. P. 149–155 [in Ukrainian].
- Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony (uchyneno v m. Briussel dvadtsiat pershoho bereznia dvi tysiachi chotyrynadtsiatioho roku). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- Chernetchenko, E. (2013). Sootnoshenie printsipov verkhovenstva prava i zakonnosti v administrativnoi deiatelnosti organov publichnoi administratsii [Correlation between the principles of the rule of law and legality in the administrative activities of public administration bodies]. *Zakon i zhizn*. 9 (2). P. 289–292 [in Russian].
- Declaration of the High-level Meeting of the 67th Session of the General Assembly on the rule of law at the national and international levels (A/RES/67/1), 24 September 2012. Retrieved from: https://www.un.org/ruleoflaw/files/37839_A-RES-67-1.pdf
- Presidency conclusions copenhagen European Council – 21–22 June 1993. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/pdf/cop_en.pdf

Nataliia Plakhotniuk,

*Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of State Studies and Law,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

Iryna Kryvoruchko,

*Ph.D in Public Administration, Researcher of the Department for the Organization of Fundamental and Applied
Research at the Institute of Expert-Analytical and Scientific Research,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

**DEFINITION AND IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF RULE OF LAW
IN THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE IN UKRAINE**

The general articulation of the issue and its connection with the important research and practice tasks. The implementation of the principle of rule of law in the administrative procedure requires a theoretical understanding of its essence to ensure compliance of law enforcement activities of administrative bodies with the requirements of this principle, defined in both international and domestic regulations.

The analysis of the recent publications regarding the issues this article deals with; identification of parts of the general problem that have not been previously addressed. The principle of rule of law is based on a variety of scientific approaches and formal definitions. That's why in its transition from a state of recognition to a state of acting of administrative bodies, there will be a need for the definition of the essence and evaluation criteria of the principle of rule of law.

The purpose (the objective) of this article – the theoretical substantiation of the essence of the principle of rule of law and determination of the criteria according to which the activity of administrative bodies should be evaluated during the administrative procedure.

The key results and the background. Developing the idea of the essence of the principle of rule of law in the administrative procedure should be based on the international standards, developed by the UN, the Council of Europe, the European Court of Human Rights, the European Union, and national standards of the Constitutional Court of Ukraine. At the same time, elements of the principle of rule of law, which are detailed in the Law of Ukraine «On Administrative Procedure» (as of March 16, 2021, prepared for the second reading), are not fully consistent with these standards. One of the ways to resolve this discrepancy is to determine the assessment criteria for the implementation of the principle of rule of law in the administrative procedure.

Conclusions and the prospects of the further research. The universality of the principle of rule of law does not allow at the legislative level to determine all its requirements for administrative bodies and all the opportunities provided by it to a person in the administrative procedure. The assessment of the implementation of the principle of rule of law should be carried out according to a set of criteria proposed both by the Venice Commission and formulated in the positions of the Constitutional Court of Ukraine. And the development of means of implementing the principle of rule of law in law-making and law enforcement activities should become a prospect for further scientific research.

Keywords: administrative procedure; administrative bodies; legitimacy; assessment criteria; principle of rule of law; legal certainty.

Матеріал надіслано 25 березня 2021 р.

Цитування:

Плахотнюк Н., Криворучко І. Визначення та втілення в Україні принципу верховенства права в адміністративній процедурі. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. Вип. 1. С. 76–86.

Повна версія статті доступна також на сторінці:

<http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua>